
U V O D N A B E S E D A – E V R O P S K A I D E N T I T E T A

Skupaj z delegitimacijo metadiskurza je upadlo tudi zanimanje za opredelitev temeljnih značilnosti identitete neke kulture. Živimo v času, v katerem je skrb za izključevalne prakse, naj se te gibljejo na ravni spola, naroda, religije, kulture itd., posebej poudarjena. Ker je vsaka opredelitev nekega pojava neizogibno njegova (iz)ločitev od drugih – *omnis determinatio es negatio* –, je razumljivo, da smo na razprave o velikih značilnostih nekega duhovnega izročila gledali z nezaupanjem. Če temu dodamo še nelagodje ob kolonialni zgodovini ločevanja med civiliziranim belcem in črnim divjakom, je razpravljanje o tem, kaj tvori evropsko »civilizacijo«, preprosto moralo pristati na stranskem tiru.

Toda ta vprašanja vseeno niso mogla popolnoma obmolkniti. Evropska unija si je eksplicitno zastavila cilj, da bo kot politična tvorba presegala ekonomsko logiko povezovanja med državami, zato je zaprisegla nizu najvišjih humanističnih vrednot, ki naj bi jih imela v svojem temelju. Toda tudi na tej ravni razprava ni imela sreče. V poskusu snovanja evropske ustave pred desetletjem se je poudarilo nekaj označevalcev, ki bi jih lahko v preambuli navedli kot najširši okvir evropske identitete: grška filozofija, rimsko pravo, krščanstvo, razsvetljenstvo. Seznam je bil pravzaprav odprt, Slavoj Žižek je, na primer, predlagal tudi omembo kulture ateizma, kar je gotovo upravičeno. Toda tovrstne diskusije je vselej spremljal pomislek, da so izključevalne do priseljencev.

In prav priseljenci so zdaj opravili delo namesto nas. V begunski krizi, ki je eskalirala leta 2015, je jasno sporočilo: ko ljudje iz zelo različnih dežel za kraj, v katerem bi radi izpolnili svoje življenje, izberejo prav Evropo, tacite izrekajo, da evropska identiteta vendarle obstaja. In da je ta nekaj posebnega. Hkrati priseljenci dodatno ustvarjajo kontrast med našo identiteto in drugimi, o čemer priča potreba po t. i. tečajih o evropski kulturi, ki jih oblasti organizirajo za uspešno integracijo in izogibanje konfliktom.

Dejstvo je, da evropska kulturna identiteta obstaja in da se ta razlikuje od drugih. Teža vprašanja ni mogoče več potiskati na stran, ker ima lahko teoretična zadržanost do te tematike nepopravljive posledice.

Čas je, da se teh vprašanj lotimo brez slabe vesti. Še posebej moramo biti pogumni pri ponovni vpeljavi religije v središče teh razprav. V tej številki Poligrafov je dvanajst prispevkov, v katerih avtorji k nakazani problematiki pristopajo s treh različnih vidikov.

Prvi sklop prinaša refleksijo vloge religije pri opredelitvi evropske identitete. Zastavljeno je vprašanje statusa religioznosti v dobi, ki jo zaznamuje niz velikih premikov, vse od sekularizma do t. i. enajstega septembra in njegovih posledic. Prvi prispevek v sklopu teh razmišljanj je napisal Igor Škamperle. V njem obravnava genezo štirih idejno-duhovnih sestavin: antična grško-rimska civilizacija, judovsko in krščansko religiozno izročilo ter novoveški duhovnozgodovinski rez z vpeljavo subjektivizma in romantična subjektiviteta so tisti konstitutivni elementi, ki so s svojim vplivom temeljno zaznamovali duhovni in družbeni prostor evropskega človeka, hkrati pa privedli tudi do skrajnih oblik in protislovja.

Igor Bahovec se v prispevku osredotoča na vprašanje evropske in/ali sekularne krščanske identitete. Zanima ga, kako je mogoče razumeti spremembe globinske substance kulture in duhovne utemeljenosti Evrope, predvsem pa želi poudariti temeljne izzive, ki se glede evropskih identitet kažejo danes, in kakšni so ustvarjalni potenciali različnih družbeno-kulturnih usmeritev.

Anton Mlinar obravnava vprašanje religioznosti prek pojava jezika. Razpravo uvede skozi pesniško izkušnjo Edvarda Kocbeka in jo nadaljuje do spoznanja tistega, kar imenuje »neverjetna potreba po verovanju«. Gre za nekonfesionalno držo do sveta in svoje eksistence, ki poteka v notranji dinamiki jezika. To potrjujejo tudi izjemno obsežne reference na številna literarna dela.

Petra Dekleva na podlagi vprašanja statusa religije in religioznosti v sodobni Evropi navede razloge za opredeljevanje tega, kaj v resnici tvori našo družbo kot evropsko. V želji po samoiskanju, samoopredeljevanju in iskanju tistih distinktivnih potez, ki opredeljujejo evropsko (tudi) religijsko identiteto, je po njenem mnenju nujno treba spregovoriti o tem, na kakšen način je, tudi na podlagi procesov sekularizacije, religiozen sodoben Evropejec.

Drugi sklop je posvečen zgodovinskemu vidiku religije, kolikor ta prispeva k oblikovanju identitete Evrope, od krščanskih paradigem do interakciji Evrope z islamskim izročilom.

Anja Zalta je prepričana, da evropske (religijske) sodobnosti ne moremo misliti brez heretičnega imperativa in padca gotovostnih struktur, kar je posledica dolgotrajnih in trdoživih procesov, ki so se začeli že veliko pred sodobnimi procesi sekularizacije. Zgodovinska dinamika odnosa med herezijo in ortodoksijo je po njenem mnenju pripomogla k rahljanju obstoječega epistemološkega okvira, hkrati pa je, paradoksalno, prispevala k oblikovanju in utrjevanju krščanske (večinoma katoliške) monoteistične paradigme, ki zaznamuje evropsko kulturno in religijsko zgodovino.

Fanika Krajnc-Vrečko je v razpravi osvetlila zgled iz slovenske kulturne zgodovine s poudarkom na Trubarjevem prispevku utrjevanja poti vzajemnega dialoga in bogatenja na kulturni in verski ravni med slovanskim in germanskim svetom, kar je na podlagi opustitve tradicionalnih vrednot prineslo neprecenljiv napredek za posamezne narode. Po mnenju avtorice globalno okolje danes podobno ponuja možnost utrjevanja kulturne, religiozne in narodne identitete posameznika ter hkrati njegovo vključitev v širši evropski in globalni prostor.

Primož Šterbenc v sestavku opredeli prispevek islamske civilizacije k nastanku moderne Evrope in Zahoda, in sicer prek znanstvenih oziroma intelektualnih dosežkov in njihovega vpliva na način razmišljanja. Predstavljen je predvsem proces muslimanskega prevzemanja klasičnega znanja in njegovega nadgrajevanja, in sicer na področjih astronomije, matematike, medicine in filozofije, in proces prenašanja nadgrajenega znanja v Evropo.

Razmišljanja o vplivu islamske civilizacije na Evropo nadaljuje Sami Al-Dagistani, ki se je v prispevku osredotočil na tri med seboj povezane entitete: na zgodovinsko povezavo med islamom in Zahodom, na islamski vpliv na zahodno misel ter na kronično neupoštevanje islamskega znanstveno-kulturnega prispevka na sociološkem, teološko-filozofskem in literarno-umetniškem področju vednosti, opozori pa tudi na problem dualistično zasnovanega pojmovanja islama in Evrope danes.

Tadeja Dermastja predstavi izjemno zanimiv vidik evropske identitete in reprezentacije islama skozi literarno delo. Analizira ep *Pesem o*

Labodjem vitezu in Gotfridu Bouillonskem, ki spada med frankovske vojaške epske pesnitve o križarskih vojnah in priča, med drugim, o sistemskem nerazumevanju islama, značilnem za tisti čas. Poleg nekorektnega poimenovanja imen in geografskih referenc so ga interpretirali skozi poganstvo oz. kot eno od različic poganstva.

Tretji slop predstavlja evropsko identiteto z vidika pravne in državne kulture, kar je s padcem berlinskega zidu postalo privilegirani predmet raziskav. Izkazalo se je, da imajo države, ki so po drugi svetovni vojni sprejele socialistično doktrino, veliko večje težave pri vračanju k zahodnoevropski pravni družini, kot se je pričakovalo. Odprto je tudi vprašanje sodobne identitete Evrope, ki jo postavlja na preizkušnjo soočanje z begunsko krizo oz. njeno eskalacijo vsaj od leta 2015 naprej.

Jernej Letnar Černič analizira delo Evropskega sodišča, kar prinaša streznitev glede pričakovanj, da je v EU mogoče najti konsenz glede skupnih vrednot, na primer glede odnosa do istospolnih zakonskih zvez. Sodišče je zato v svoji praksi razvilo doktrino polja proste presoje (*margin of appreciation*), ki državam omogoča, da določene pravice iz Evropske konvencije razlagajo in uresničujejo skladno s svojo tradicijo, zgodovinskimi izkušnjami, običaji in kulturo. Brez tega bi tvegali izgubo pripoznanja najvišje sodne institucije EU.

Marko Novak uporabi natančno metodologijo za vrednotenje integralne pravne kulture, ki jo prenese na razmere v Sloveniji od osamosvojitve naprej. Ugotavlja, da vračanje k zahodni pravni družini poteka na različnih ravneh različno hitro. Na ravni formalnega prava, tj. sprejemanja zakonodaje, ne ugotavlja velikih odstopanj. Podobno je pri neformalni notranji pravni kulturi, ki opisuje delo pravnikov. Na področju t. i. zunanje pravne kulture, ki zadeva ravnanje vseh, pa se kažejo največja odstopanja. Gre za najkompleksnejšega od podsistemov pravne kulture, ki preprosto potrebuje dovolj časa za dovolj globoko integracijo vseh izvedenih družbenih transformacij.

Tonči Kuzmanič eskalacijo begunske krize po letu 2015 ne interpretira skozi kvantitativno optiko, ampak v njej zazna nevaren kvalitativni premik. Vpelje pojem postdržavnosti, ki označuje pojav uničevanja držav. To sproža popolnoma drugo dinamiko begunskih tokov in zahteva drugačno soočanje z njimi. Te premike razčleni na pet faz, ki se iztečejo v zaskrbljujoč pojav kriminalizacije begunstva kot takega. Vse stoji in

pade na vprašanje, ali je Evropa zmožna iti čez svojo kolonialno in imperialno senco. Ne glede na odgovor avtor ugotavlja, da manifestacije nasilja ob soočanju s to problematiko ni mogoče izključiti.

Rok Svetlič, Anja Zalta